

Edmund Husserl

INTENCIONALNI DOŽIVLJAJI IN NJIHOVE VSEBINE*

Nova težava se pojavi glede rodovne enotnosti intencionalnih doživljajev.

31

Lahko bi namreč dvomili, ali ni stališče razmejitve v intencionalne in neintencionalne zgolj zunanje vrste, take, da isti doživljaji enkrat imajo intencionalni odnos do predmetnega [Gegenständliches], drugič ga nimajo. O dokazilnih [belegende] primerih za eno in drugo pojmovanje [Auffassung] kot delno tudi o mislih za razpustitev dvoma smo v knjižni obliki že razpravljali, namreč v povezavi s spornim vprašanjem, ali značilnost [das Merkmal] intencionalnega odnosa zadošča za razmejitve »psihičnih fenomenov« (kot domene psihologije) ali ne. Zadnji spor zadeva zlasti nekatere fenomene iz sfere *občutij*. Ker se zdi pri *preostalih* občutjih intencionalnost očitna, je bil možen dvom glede dvojega: bodisi da se je začelo dvomiti tudi pri teh občutenjskih aktih

* Pričujoče besedilo je prevod petnajstega paragrafa [Ob Erlebnisse einer und derselben phänomenologischen Gattung (und zumal der Gattung *Gefühl*) teils Akte und teils Nicht-Akte sein können] Husserlove pete *Logične raziskave*, ki nosi naslov »O intencionalnih doživljajih in njihovih vsebinah« [V. Über intentionale Erlebnisse und ihre »Inhalte«]. Prevajal sem besedilo, ki je l. 1913 izšlo v drugi, popravljeni izdaji *Logičnih raziskav* pri založbi Max Niemeyer in ki je bilo l. 1992 ponatisnjeno v : Edmund Husserl, Gesammelte Schriften, Logische Untersuchungen, drugi zvezek, prvi del; Raziskave k fenomenologiji in teoriji spoznanj [Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis] (besedilo po Husserliani XIX/1), Felix Meiner Verlag, Hamburg [op. B. Ž.].

[Gefühlsakten], namreč ali jim intencionalni odnos ne pritiče zgolj *nelastno* [uneigentlich], ali marveč ne pripada direktno in lastno [eigentlich] vanje vpletenim [eingewobenen] *predstavam*; bodisi da se je dvomilo samo o *bistvenosti* intencionalnega karakterja za *razred* občutij, s tem da se je nekaterim ta karakter pripisovalo in drugim odrekalo. Tako je povezanost običajno obravnavanega spornega vprašanja z vprašanjem, ki smo ga tukaj navrgli mi, jasna.

Najprej želimo premisliti, ali v razredu občutij sploh so vrste doživljajev, katerim bistveno pritiče intencionalni odnos, in potem pogledati, ali ta odnos drugim doživljajem istega razreda lahko manjka.

a) *Ali sploh obstajajo intencionalna občutja?*

Pri mnogih doživljajih, ki jih na splošno označujemo kot občutja, je popolnoma nespregljivo, da jim dejansko pripada intencionalni odnos do predmetnega. Tako je npr., če nam ugaja kaka melodija, če nam ne ugaja rezek žvižg ipd. Sploh se zdi, da je vsako veselje ali neveselje, ki je pač veselje ali neveselje glede česa predstavljenega [Vorgestelltes], samoumevno akt. Namesto veselje bi pri tem lahko rekli tudi nasladno dopadenje nad nečim, biti od tega pritegnjen, biti temu nasladno naklonjen, namesto neveselje tudi neveselo ali boleče nedopadenje ob nečem, odbojnost le-tega itd.

Zanikovalci intencionalnosti občutij pravijo: Občutja so gola stanja, ne pa akti, intence. Kjer se nanašajo na predmete, tu dolgujejo ta odnos samó prepletenosti [Komplikation] s predstavami.

Zadnje na sebi ne bi vsebovalo še nobenega ugovora. *Brentano*, ki je zagovarjal intencionalnost občutij,² je po drugi strani sam učil, ne da bi prišel v nasprotje s samim seboj, da imajo občutja, tako kot vsi akti, ki niso gole predstave, za podlago predstave.³ Občutenjsko se lahko nanašamo samo na take predmete, ki so nam preko sovpletenih predstav postali predstavni. Razlika med prepirajočima se stranema pride na dan šele s tem, da človek po eni strani pravzaprav želi reči: občutje, motreno samo na sebi, ne vsebuje nikakršne intence, ne kaže preko sebe na občuteni predmet; samo prek poenotenja s predstavo dobi neki odnos do predmeta, toda odnos, ki ga moramo dojemati

¹ *Psychologie*, I, str. 116 isl.

² Prav tam, I, str. 107 isl.

kot določenega z intencionalnim odnosom samo skozi *ta* odnos povezanosti [Verknüpfungsverhältnis], in ne samega kot intencionalni odnos. Prav to zanika nasprotna stran.

Po *Brentanu* sta tukaj dve intenci, zgrajeni ena na drugi [aufeinander gebaut]: fundirajoča daje *predstavljeni* predmet, fundirana pa *občutenega*; prva je ločljiva od druge, druga pa ne od prve. Po nasprotnem pojmovanju obstaja tukaj samo *ena* intenca, predstavljaajoča.

Zdi se, da pozorno predčenje položaja v fenomenološkem uzrtju odločilno daje prednost *Brentanovemu* pojmovanju. Če se h kaki stvari obrnemo z dopadanjem ali če nas kot nedopadljiva odbija, si jo tako predstavljamo. Vendar nimamo zgolj predstave in k temu občutje kot nekaj, kar na sebi in za sebe do reči [Sache] ni v odnosu in je potem z njo zgolj *asociativno* povezano, ampak se dopadenje ali nedopadenje usmerjata na predstavljeni predmet in brez take usmerjenosti sploh ne moreta biti. Če sta dva psihična doživljaja, npr. dve predstavi, v objektivno psihološkem smislu asociativno spojena, potem ustreza objektivnemu dispozicijskemu urejanju na – po potrebi – realiziranih doživljajih fenomenološko pokazljiv asociativni *enotnostni karakter*. Poleg intencionalnega odnosa, ki ga ima vsak do svojega predmeta, je fenomenološko najdljiv tudi odnos povezanosti: predstava, recimo *Neaplja*, »nosi s seboj« predstavo *Vezuva*, je z njo na poseben način povezana, in to tako, da glede na predstavljene predmete – pri čemer pride kako njihovega biti–predstavljen [Vorgestelltsein] v bližini opisnega načina bistveno v poštev – pravimo tudi, da nas eden *spominja* na *drugega* (stavek, ki je zdaj razumljen kot izraz fenomenološkega dogodka). Vendar pa z lahkoto vidimo: če je pri tem na kak način dan [gestiftet] nov intencionalni odnos, zato en asociativni člen ne postane predmet intence drugega. Intencionalni odnosi se v asociaciji ne medejo [wirken sich] drug z drugim. Kako naj bi potem asociacija temu, kar v sebi ni intenca, iz asociirane intence priskrbel predmet? Poleg tega je jasno, da je ta fenomenološko-asociativni odnos nebitven [ausserwesentlich] in ga ne smemo, recimo, postaviti na isto raven [eine Stufe] z nanašanjem dopadenja na dopadeno. Reproducirajoča predstava je možna tudi zunaj te reproduktivne funkcije. Toda dopadenje brez dopadenega ni zamisljivo. In dopadenje brez dopadenega ni zamisljivo ne morda zgolj zaradi tega, ker imamo tukaj opraviti s korelativnimi izrazi (torej takšnimi, kot ko npr. rečemo, da vzrok brez učinka, oče brez otroka ni zamisljiv), ampak zato, ker *specifično bistvo dopadenja zahteva odnos do dopadenega*. Natančno tako je nezamisljiv moment pre-

pričanja *a priori*, kajti biti mora prepričanje o nečem. Prav tako ni zamisljiva nobena želja (po svojem specifičnem karakterju) brez želenega, nobeno pritrjevanje ali odobravanje brez nečesa, čemur pritrjevanje ali odobravanje velja, itd. Vse to so intence, pravi akti v našem smislu. Vsi »dolgujejo« svoj intencionalni odnos predstavam, ki so njihova podlaga. Toda smislu govorjenja o dolgovanju povsem ustreza, da imajo zdaj tudi sami to, kar dolgujejo drugim.

Vidimo tudi, da odnos med fundirajočo predstavo in fundiranim aktom na noben način ni pravilno opisan s tem, da prva *povzroča* drugega [*bewirke*]. Mi sicer pravimo, da predmet povzroča [*erregt*] naše dopadenje, tako kot v drugih primerih pravimo, da stanje stvari povzroča naš dvom, nas sili k pritrjevanju, sproža našo željo itd. Toda vsakokratni rezultat te dozdevne vzročnosti, torej povzročeno dopadenje, povzročeni dvom ali pristanek, imajo v celoti v sebi intencionalni odnos. To ni noben zunanji vzročni odnos, pri katerem bi bil učinek kot tisto, kar je motreno v sebi, zamisljiv tudi brez vzroka ali pri katerem bi bil dosežek vzrok v tem, da bi se pridružilo nekaj, kar bi lahko obstajalo tudi za sebe.

34

Če natančneje pretehtamo, je načelni nesmisel gledati na intencionalni odnos, tu in nasploh, kot na vzročni odnos, dajati podenj empirično, substancialno-vzročno nujnostno povezanost. Kajti intencionalni objekt, ki je pojmovan kot »povzročujoče«, pride pri tem v poštev samo kot intencionalno, ne pa kot zunaj mene dejansko bivajoče in naše duševno življenje realno, psiho-fizično določujoče. Boj kentavrov, ki si ga predstavljam v podobi ali v domišljiji, prav tako »povzroča« moje dopadenje, kot lepa pokrajina v dejanskosti, in če zadnjo tudi psiho-fizično pojmujem kot realen vzrok za stanje dopadenja, duševno [*seelisch*] povzročeno v meni, je to popolnoma druga »vzročnost« kot tista, v kateri uzrem videno pokrajino – prav zaradi tega načina pojavljanja ali prav zaradi teh pojavljajočih se barv ali oblik njene »podobe« – kot »izvor«, kot »razlog«, »vzrok« mojega dopadenja. Dopadljiva bit [*das Wohlgefühlhigsein*] oz. dopadenjsko občutenje [*Wohlgefallenempfinden*] ne »pripada« tej pokrajini kot fizikalna realnost in ne kot fizikalni učinek, ampak ji v tukajzadevni akti zavesti [*Aktbewusstsein*] pripada kot *tako in tako pojavljajoče se*, eventualno tudi tako in tako razsojano, na to ali ono spominjajoče itd.; kot taka [pokrajina – op. B. Ž.] »zahteva«, »budi« takšna občutja.

b) Ali obstajajo ne-intencionalna občutja? Razlika med občutenjskimi občutki [*Gefühlsempfindungen*] in občutenjskimi akti [*Gefühlsakte*].

Zdaj je nadaljnje vprašanje, ali poleg vrst občutij, ki so intencionalni doživljaji, ne obstajajo še druge vrste občutij, ki to niso. Tudi na to vprašanje moramo, tako bi se lahko sprva zdelo, odgovoriti s samoumevnim da. V prostrani sferi tako imenovanih čutnih občutij [sinnlichen Gefühle] ne najdemo nobenega intencionalnega karakterja. Ko se opečemo, gotovo ne smemo postaviti čutne bolečine na isto raven s prepričanjem, domnevanjem, hotenjem, itd., ampak z vsebinami občutkov, kot so hrapavost ali gladkost, rdeče ali modro, itd. Če si predočimo tovrstne bolečine ali kakršna koli čutna ugodja (kot sta prijeten vonj vrtnice, prijeten okus jedi, ipd.), odkrijemo vendar tudi, da so čutna občutja s temu ali onemu čutnemu polju pripadajočimi občutki zlita povsem podobno kot ti med seboj.

Na neki način se zdaj vsako čutno občutje, npr. bolečina, ko se opečemo in ko smo opečeni, nanaša na predmetno [auf Gegenständliches]: po eni strani na jaz, oz. поблиže na životni ud, po drugi strani na goreči objekt. Toda v tem se zdaj ponovno kaže uniformnost [Gleichförmigkeit] z drugimi občutki. Natančno tako se npr. občutki dotika nanašajo na dotikajoči se životni ud in na dotaknjeno tuje telo. Četudi se ta odnos dogaja v intencionalnih doživljajih, pa ne bo zato nihče pomislil, da bi občutke same označil kot take doživljaje. Položaj je – nasprotno – ta, da občutki tukaj fungirajo kot predstavljajoče vsebine zaznavnih aktov ali (kot pravijo, ne povsem nedvoumno) da občutki tukaj doživijo predmetno »tolmačenje« ali »pojmovanje«. Sami torej niso akti, toda z njimi se akti konstituirajo, namreč tam, kjer se jih polastijo intencionalni karakterji iz vrste zaznavajočega pojmovanja, tako rekoč posojajoč jim oduševljenost. Na prav ta način se zdi, da mora pekoča, zbadajoča, vrtajoča bolečina, tako kot se od vsega začetka pojavlja, zlita z določenimi občutki dotika, sama veljati za občutek: in v vsakem primeru se zdi, da fungira na način siceršnjih občutkov, namreč kot opora za empirično, predmetno pojmovanje [Auffassung].

Zoper to se gotovo ne bo ugovarjalo in potemtakem želimo imeti postavljeno vprašanje za rešeno. Zdi se, da se je izkazalo, da velja del občutij prišteti med intencionalne, del občutij pa med ne-intencionalne doživljaje.

Vendar se tu porodi dvom, ali potem obojestranska »občutja« dejansko pripadajo enemu rodu. Prej smo govorili o »občutjih« dopadenja ali nedopadenja, odobravanja ali neodobravanja, spoštovanja ali zaničevanja – doživljajih, ki so razvidno sorodni s teoretičnimi akti pritrdjevanja in zavračanja, smatranja za

verjetno ali neverjetno, ali z akti pretehtavajočega razsojanja [erwägenden Urteilsentscheidung] in voljne odločitve ipd. V očitno bistveno enotnost [Wesenseinheit] tega rodu, ki obsega izključno akte, kakih bolečinskih in prijetnostnih občutkov ne bomo mogli uvrstiti, marveč opisno, po svojem specifičnem bistvu, spadajo skupaj z občutki dotika, okusa, vonja, itd. V tem, da so v najboljšem primeru predstavljajoče vsebine ali tudi objekti intenc, vendar pa ne sami intence, se izraža tako bistvena opisna razlika, da ne moremo resno pomisliti na to, da bi ohranili enotnost kakega pravega rodu. Vsekakor je na obeh straneh, pri zgoraj omenjenih aktih dopadenja in občutkih, ki so pred temi, enako govor o »občutjih«. Toda ta okoliščina nam ne more vzbuditi pomislekov, tako malo se pustimo prevarati običajnemu govorjenju o (ob)-čutenju [Fühlen] v smislu tipanja, v primeru taktilnih občutkov.

Že Brentano je opozarjal, ko je razpravljal o vprašanju intencionalnosti občutij, na ekvivokacijo, o kateri smo tukaj govorili.⁴ Razlikoval je, četudi ne z izrazi, vendar pa po smislu, bolečinske in prijetnostne občutke (*Gefühlsempfindungen*) od bolečine in ugodja v smislu občutij. Vsebine prvih – ali, kot bi jaz že kar rekel, prvi⁵ – mu veljajo (v njegovi terminologiji) kot »fizični«, zadnji pa kot »psihični« fenomeni in s tem kot pripadajoči bistveno drugačnim, prej omenjenim rodovom. To pojmovanje se mi zdi popolnoma ustrezno, dvomim le o tem, ali prevladujoča pojmovna tendenca besede občutje ne meri na najprej omenjene občutenjske občutke in ali potem najrazličnejši akti, ki so označeni kot občutja, tega imena bistveno ne dolgujejo vanje vpletenim občutenjskim občutkom [*Gefühlsempfindungen*]. Seveda pa ne smemo mešati vprašanja primernosti terminologije z vprašanjem o stvarni pravilnosti *Brentanovega* razlikovanja.

To razlikovanje pa moramo imeti stalno pred očmi pri analizi vseh kompleksij [Komplexionen] občutenjskih občutkov in občutenjskih aktov in ga narediti plodnega. Tako je npr. veselje ob srečnem dogodku gotovo akt. Toda ta akt, ki ni goli intencionalni karakter, ampak konkretni in *eo ipso* kompleksni doživljaj, v svoji enotnosti ne obsega samo predstave veselega dogodka in nanj nanašajočega se aktnega karakterja [Aktcharakter] dopadenja, ampak se na pred-

³ Prav tam, str. 111.

⁴ Tukaj ugotavljam, kot sicer, istovetnost bolečinskega občutka in vsebine bolečinskega občutka, ker lastnih [eigene] občutkovnih aktov sploh ne pripoznavam. Samoumevno je torej, da se ne morem strinjati z *Brentanovim* naukom, da so podlaga občutenjskih aktov akti iz rodu predstavljanja v obliki aktov občutenjskega občutka.

stavo veže prijetnostni občutek, ki je po eni strani pojmovan in lokaliziran kot občutenjsko vzbujenje čutečega psiho-fizičnega subjekta, po drugi strani pa kot objektivna lastnost: dogodek se pojavlja kot oblit z židanim sojem. Ta na ta način prijetno obarvani dogodek je šele zdaj fundament za veselo pozornost [Zuwendung], za dopadenje, za to, da reči postanejo ljubke [Angemutetwerden], in kot še sicer to radi imenujemo. Prav tako si žalostnega dogodka ne predstavljamo po njegovi stvarni [dinglichen] vsebini in sklopu, po tem, kar mu, kot dogodku, pripada na sebi in za sebe, ampak se pojavlja kot oblečen v barvo žalosti. Isti neprijetnostni občutki, na katere se nanaša in ki jih lokalizira empirični jaz (kot bolečina v srcu), postanejo v občutenjsko določenem pojmovanju dogodka nanašajoči se na ta dogodek sam. *Ti* odnosi so čisto predstavniki: bistveno nov način intence leži šele v sovražnem odklanjanju [Abgestosstwerden], v aktivnem nedopadenju, itd. Prijetnostni in bolečinski občutki lahko še kar trajajo, medtem ko na njih zgrajeni akti karakterji odpadejo. Ko so dejstva, ki povzročajo ugodje, potisnjena v ozadje, ko niso več apercipirana kot občutenjsko obarvana, še več, ko morda sploh niso več intencionalni objekti, lahko vzbujanje ugodja [Lusterregung] kljub temu daljši čas še naprej traja; eventuelno je lahko samo občuteno kot samozadovoljno [als wohlgefällig]; namesto da bi fungiralo kot reprezentant kake prijetne lastnosti na predmetu, se zdaj nanaša zgolj na čuteči subjekt ali pa je samo predstavljeni in prijetni objekt.

Podobno bi morali sklepati tudi v sferi *želje in hotenja*.⁶ Če kdo nahaja težavo v tem, da se zdi, da vsaka želja ne zahteva zavestnega nanašanja na želeno, saj nas vendar pogosto vzbibava temno prigovarjanje [Langen und Drängen] in nas žene k nepredstavljenemu končnemu cilju; zlasti se opozarja na širno sfero naravnih instinktov, ki jim vsaj izvirno manjka predstava cilja, bi mu odgovorili: bodisi da gre pri tem za gole občutke (po analogiji bi lahko govorili o željnih občutkih [Begehrungsempfindungen], ne da bi morali trditi, da spadajo v bistveno nov rod občutkov), torej doživljaje, ki jim dejansko manjka intencionalni odnos in so zatorej tudi rodovno tuji bistvenemu karakterju intencionalne želje. Ali pa mu bomo rekli: sicer gre za intencionalne doživljaje, vendar za take, ki so karakterizirani kot nedoločeno usmerjene intence, pri čemer »nedoločeno« predmetne usmerjenosti nima pomena privacije, ampak ima opisno naravo, in sicer bi morala označevati predstavniki karakter. Tako je

⁶ Naj tukaj napotim, za primerjavo in dopolnitev, na delo H. Schwarza *Psychologie des Willens* (Leipzig 1900), ki v §12 obravnava podobna vprašanja.

tudi predstava, ki jo izvajamo, ko se »nekaj« premika, ko »ono« šumi, ko »nekdo« zvoní itd., in sicer tista pred vsakim izrekanjem in verbalnim izražanjem dogajajoča se predstava, »nedoločeno« usmerjena; in »nedoločenost« pripada pri tem bistvu intence, katere določenost je ravno to, da predstavlja nedoločeno »nekaj«.

Seveda je lahko za mnoge primere primerno eno pojmovanje in za druge drugo in tudi tu sami ne bi priznavali nobenega odnosa skupnega rodu [Gattungsgemeinschaft] med intencionalnimi in neintencionalnimi goni [Trieben] in željami, ampak samo odnos ekvivokacije.

Treba je tudi pripomniti, da se naš klasificirajoči govor ravna po konkretnih kompleksijah in da se zdi celotni karakter teh enotnosti določen enkrat z občutkovnimi momenti (npr. s prijetnostnimi ali gonskimi občutki), drugič pa z na njih temelječimi aktivnimi intencami. V skladu s tem se bodo izrazi v oblikovanju in uporabi orientirali enkrat po vsebinah občutkov, drugič pa po aktivnih intencah in torej dajali povod vprašljivim ekvivokacijam.

38

Dodatek. V samoumevni tendenci tega pojmovanja je, da se pripišejo vse razlike v intenzivnosti primarno in pravzaprav fundirajočim občutkom, konkretnim aktom pa samo v sekundarnem smislu, kolikor je namreč njihov celotni karakter sodoločen z razlikami v intenzivnosti njihove občutkovne podlage. Aktivne intence, tisti nesamostojni momenti, ki aktom kot aktom šele podelijo njihovo bistveno posebnost, jih specifično karakterizirajo kot sodbe, občutja, itd., *bi bili v sebi brez intenzitete*. Toda tu bi bila potrebna nadrobnejša analiza.

Prevedel Bojan Žalec
